

DANIEL CASSANY

LA CUINA DE L'ESCRITURA

Un manual imprescindible
per a tots aquells que s'han
de posar a escriure

labutxaca

Daniel Cassany

La cuina de l'escriptura

Empúries
Barcelona

© Daniel Cassany, 1993

La primera edició d'aquesta obra es va publicar
a Empúries l'any 1993

Primera edició en aquest segell: febrer del 2018

© d'aquesta edició: Edicions 62, s.a.,
labutxaca

Fotocomposició: Moelmo, s.c.p.

Impressió: Liberdúplex

DIPÒSIT LEGAL: B. 28.337-2017

ISBN: 978-84-17031-64-0

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de
l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació
pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa
a les sancions establertes per la llei.

Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos
Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar
algun fragment d'aquesta obra

(www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

Índex

<i>Agraïments</i>	11
Presentació	13
1. LLIÇÓ MAGISTRAL	17
La llegibilitat	18
El llenguatge planer	22
Els processos de composició	26
El català escrit	28
2. DEL QUE S'HA DE SABER PER ESCRIURE BÉ; DE LES GANES PER FER-HO; DEL QUE ES POT ESCRIURE; DE L'EQUIPAMENT IMPRESCINDIBLE PER A L'ESCRITURA, I D'ALGUNES ALTRES COSES	31
Coneixements, habilitats i actituds	31
Raons per escriure	33
Equipament tècnic	35
L'escriptura respectuosa	38
La meua imatge d'escriptor/a	40
3. ENGEGAR MÀQUINES	45
Explorar les circumstàncies	45
Altres maneres d'engegar: desenrotllar un enunciat, diari personal, mapes i xarxes	48
4. EL CREIXEMENT DE LES IDEES	53
La pluja d'idees	53
Explorar el tema	55
Desemascarar mots clau	57
Explorar el tema	59

5.	CALAIXOS I ARXIVADORS	63
	Endreçar idees.	63
	Mapes conceptuals	65
	Estructura del text	68
	Exemple	70
6.	PARÀGRAFS	75
	La teoria	77
	Exemples comentats.	80
	Paràgrafs espatllats.	82
7.	L'ARQUITECTURA DE LA FRASE	85
	La mida	85
	Com un arbre nu: limitar els incisos, esporgar, ajuntar els mots relacionats	88
	Ordre i posició	93
	Selecció sintàctica: deixar actuar els actors, ràtio de noms i verbs, gerundis, negacions, estil actiu	95
	Exercicis	99
8.	LA PROSA DISMINUÏDA	105
	Solecismes: sil·lepsi, anacolut, anantapòdoton, zeugma, pleonasme	105
	Altres defectes: amfibologia, cacofonia, tics personals	110
	Exercicis	113
9.	JOCs SINTÀCTICS	115
	Exageracions	115
	Creativitat sintàctica	118
	Modelar la informació	119
10.	DEU REGLES PER TRIAR MOTS	121
	Les regles: no repetir, croses, mots jòquer, mots concrets, paraules planeres, formes populars, verbs predicatius, adverbis en -ment, perifràstic, marcadors textuais	121
	Exercicis	131

11. LA TEXTURA ESCRITA	135
L'anàlisi	135
Mostres exemplars	140
12. EL TERMÒMETRE DE LA PUNTUACIÓ	143
Importància	144
Jerarquia de signes	145
Moda i història	146
Els més importants: punt i seguit, comes	148
Sintaxi i entonació	150
Desusos i abusos	151
13. NIVELLS DE FORMALITAT	153
Marques d'[in]formalitat	154
Correspondència	157
14. L'ORATÒRIA DE LA PROSA	163
Nova introducció	164
Recursos retòrics: punt de vista, concreció, personalització, prosa acolorida, dir i mostrar, peces	165
Acció	170
15. LA IMATGE IMPRESA	177
Ulls i imatges	177
La imatge organitzada	179
Senyals per llegir	181
16. PINTAR O RECONSTRUIR?	187
Aprenents i experts	187
Guia de revisió	190
Deu truquets per revisar	192
<i>Epíleg: Decàleg de la redacció</i>	195
<i>Abreviatures dels exemples</i>	199
<i>Bibliografia</i>	201

Lliçó magistral

El que no és tradició és plagi

Quan vaig descobrir que tant la matemàtica com la història, la física i totes les altres disciplines del saber humà tenen *autors*, amb noms i cognoms, em vaig sentir estafat. De petit, a l'escola m'ho van ensenyar tot sense mencionar-me ni un dels científics (potser només Newton o Galileu, per allò de la poma i el judici) que han treballat en cada camp, de manera que entenia el saber com una cosa absoluta, objectiva i independent de les persones. No s'hi podia estar en desacord o entendre-ho d'una altra manera, era així i punt.

De més gran, vaig aprendre a relativitzar el coneixement i a veure'l, simplement, com l'explicació més plausible, però no l'única, que podem donar de la realitat. Vaig adonar-me que el saber no és al marge de nosaltres, sinó que l'anem construint al llarg de la història amb l'aportació de tots. M'hi va ajudar força conèixer alguns dels autors de carn i ossos que hi ha al darrera de cada teoria o explicació. Així, em va impressionar descobrir que la teoria de conjunts, que havia hagut d'estudiar amb constància —i que m'havia procurat alguna diversió—, l'havia inventada una persona a la fi del segle passat: el matemàtic alemany Georg Cantor.

En el camp de la llengua, aquest punt de vista epistemològic relativitzador em sembla imprescindible, perquè els fets —si pot ser— són encara més opinables i controvertits que en altres disciplines. No m'agradaria que ningú agafés els consells que dono en aquest llibre com a lleis irrefutables —i que després, en llegir altres manuals, es pogués sentir enganyat, com jo de petit. Per això, el primer *plat* d'aquesta *cuina* repassa algunes de les investigacions més importants del segle xx sobre redacció, amb noms i cognoms, les quals són l'origen de bona part del que exposo més endavant.

Val a dir que parlaré sobretot de la tradició anglosaxona, perquè és amb escreix la més interessant i fecunda. Els precursors de l'estudi de la redacció són filòsofs britànics del segle xix com Thomas Carlyle o Herbert Spencer. Aquest últim va escriure l'any 1852 un memorable article, titulat *Philosophy of Style*, en què fa autèntiques reflexions psicolingüísti-

ques sobre la prosa, abans de temps, i ja recomana redactar amb frases curtes i mots planers.

Però els corrents d'investigació més prolífics i variats arrenquen a Nord-amèrica des del principi de segle. Així, la primera versió d'un dels manuals de redacció més coneguts, el clàssic *The Elements of Style*, conegut popularment amb el nom dels autors: *Strunk i White*, data de 1919. Aquest llibret de seixanta pàgines ja conté la majoria de les regles de construcció de frases que comentaré al capítol setè i que també apareixen als «nove-dosos» llibres d'estil catalans d'aquesta dècada.

Però no tot ens arriba de l'anglès! També mencionaré les recerques franceses sobre llegibilitat i, al final, comentaré la bibliografia catalana, fent un repàs ràpid a la gran tasca d'actualització de la llengua que hem endegat en els darrers anys. En conjunt, pretenc esbossar els estudis i la recerca on s'abeura la preceptiva de l'escriptura.

LA LLEGIBILITAT

L'objectiu de les recerques en llegibilitat és aprendre a predir i controlar la dificultat del llenguatge escrit.

GEORGES HENRY

El concepte de *llegibilitat* designa el grau de facilitat amb què es pot llegir, comprendre i memoritzar un escrit. Cal distingir la *llegibilitat tipogràfica* (*legibility* en anglès), que se centra en la percepció visual del text (dimensió de la lletra, contrast de fons i forma), de la *llegibilitat lingüística* (*readability*), que tracta d'aspectes estrictament verbals, com la selecció lèxica o la llargària de la frase. Aquesta última és la que mereix més consideració i la que desenvoluparé aquí.

Les primeres recerques daten dels anys 20 i 30 als EUA, i es relacionen amb l'enfocament estadístic del llenguatge, que investigava qüestions quantitatives com, per exemple, quins són els fonemes, mots o estructures més freqüents de la llengua, o quina llargària mitjana té l'oració. A partir de diverses proves (preguntes de comprensió, omplir buits del text, etc.), els científics van poder discriminar graus de dificultat diferents en l'escriptura: és a dir, textos més *llegibles*, més fàcils, simples o ràpids d'entendre, i d'altres de menys llegibles, que requereixen més temps, atenció i esforços del lector.

L'anàlisi d'aquests textos va permetre extreure les pautes verbals associades a uns i altres. El grau de llegibilitat depenia de fets lingüístics objectius i mesurables. El quadre següent recull la majoria de trets descoberts:

LLEGIBILITAT ALTA	LLEGIBILITAT BAIXA
• Mots curts i bàsics. • Frases curtes. • Llenguatge concret. • Estructures que afavoreixin l'anticipació. • Presència de repeticions. • Presència de <i>marcadors textuais</i>. • Situació lògica del verb. • Variació tipogràfica: xifres, negreta, cursiva.	• Mots llargs i complexos. • Frases més llargues. • Llenguatge abstracte. • Subordinades i incisos massa llargs. • Excessives enumeracions. • Posar els mots importants al final. • Monotonía.

Segons això, un escrit d'oracions breus, mots corrents, tema concret, etc., no presenta tantes dificultats com un altre de frases llargues i complexes, incisos, poca redundància, terminologia poc freqüent i contingut abstracte. De tota la llista anterior, els tres primers punts són els més rellevants:

En la majoria de llengües, els mots més freqüents solen ser curts i no gaire complexos fonèticament, mentre que els polisil·làbics solen ser menys corrents i augmenten en nivell de dificultat. També sembla clar que les oracions breus, especialment si no duen incisos, són més assequibles que les llargues [amb algunes matisacions, vegeu pàg. 85]. I ens solem interessar més per escrits que parlen de persones i fets concrets (noms propis, testimonis, anècdotes), que no pas de temes abstractes.

Aquestes pautes es van difondre i popularitzar notablement a partir de tests o fórmules que permeten mesurar amb facilitat el grau de llegibilitat de la prosa i comparar-lo al d'altres textos de referència. Un dels més famosos en anglès és el de Rudolf Flesch (1949), que consta d'un test de *facilitat* de la prosa (extensió dels mots i de les frases) i d'un altre d'*interès humà* del contingut (concreció, noms propis). Per al francès, han proposat fórmules semblants, entre d'altres, Henry (1987) i Richaudeau (1984) i (1992).

Els criteris per mesurar la llegibilitat varien segons l'autor. El quadre següent en recull la majoria:

PUNT MESURAT	SISTEMA DE MESURA
Extensió del mot:	• Nombre de síl·labes per 100 mots. • Nombre de lletres, vocals o consonants.
Vocabulari bàsic:	• Nombre de mots que no pertanyen a un determinat vocabulari bàsic.

- Nombre d'afixos cultes (ex.: *re-*, *in-*, *-isme*, *-logia...*) i, doncs, de mots presumiblement complexos.
- Grau de variació lèxica; a més varietat, hi ha més probabilitats de trobar mots difícils.

Extensió de l'oració:

- Nombre de síl·labes per frase.
- Nombre de mots per frase.
- Puntuació forta: punt i seguit, dos punts, punt i coma, parèntesis...
- Nombre de preposicions de l'oració: a més preposicions, frase més complexa.

Grau d'interès i Concreció:

- Nombre de majúscules que no iniciïn l'oració.
- Nombre de mots personals: pronominals personals, substantiu de gènere natural (*Jordi*, *Miró*, *germana*, *actriu...*), mots com *gent* o *persona*.
- Nombre de puntuació activa: interrogacions, exclamacions, punts suspensius, guions.
- Frases amb estil directe, diàlegs, ordres.

Els dos fragments següents exemplifiquen l'aplicació d'aquests criteris. Es tracta de dues explicacions del concepte de *dialecte*: la primera d'un assaig de difusió i la segona d'una enciclopèdia.

El mot *dialecte* és un terme d'ús diari i significa la varietat lingüística usada en una regió geogràfica determinada o per una classe social determinada. Els lingüistes distingeixen sovint entre *dialectes regionals* i *socials*. En teoria aquests dos tipus de dialecte són distints, *però a Gran Bretanya les dimensions regionals i socials estan relacionades. En poques paraules, com més amunt hom puja en l'escala social, menys variació regional hi ha en la parla. Així, els individus educats de la classe mitjana alta de tota l'illa parlen més o menys de la mateixa manera, amb molt poques diferències de pronunciació. Però els treballadors agrícoles de Devon i Aberdeen, per posar un cas, és possible que tinguin dificultats considerables per poder entendre's. [Stubbs 1982]

dialecte m LING Cadascuna de les modalitats que presenta una llengua en les diverses regions del seu domini, delimitades per diverses isoglosses, els parlants d'una de les quals modalitats no tenen gaires dificultats de comprensió amb els parlants de les altres, tot i que tenen consciència de certes diferències entre elles. En el món grec, el terme *διαλεκτος* significava 'conversa', 'discussió' o 'parlar local' [...] A més d'aquest concepte horitzontal de dialecte n'hi ha un altre de vertical, el de **dialecte social** o sistema lingüístic d'un grup social determinat, de particularitats sobretot lèxiques, sigui amb una finalitat esotèrica (malfactors, facinerosos, etc.) o bé formant part d'una llengua tècnica o de grup. [GEC]

CARACTERÍSTIQUES

- Nombre d'oracions: 6 (o 7, amb *).
- Extensió mitjana de l'oració: 20,6 mots.
- Extensió mitjana del mot: 2,16 síl·labes.
- Mots personals: *els lingüistes, els individus educats, els treballadors agrícoles*.
- Majúscules no inicials: 3.
- Puntuació forta: 6 punts.
- Terminologia específica: *varietat lingüística*.

CARACTERÍSTIQUES

- Nombre d'oracions: 2 (de senceres)
- Extensió mitjana de l'oració: 49'5 mots
- Extensió mitjana del mot: 2,8 síl·labes
- Mots personals: *els parlants*
- Majúscules no inicials: 0
- Puntuació forta: 2 punts; 1 parell de parèntesis.
- Terminologia específica: *modalitat, isoglosses, διαλεκτος, concepte horitzontal, vertical, sistema lingüístic, llengua tècnica...*

La major llegibilitat del fragment de l'esquerra es fonamenta en l'extensió més curta de les frases, en un grau de concreció més gran (amb més mots personals i més majúscules que no enceten oració) i en l'ús de menys terminologia específica. També hi ha variacions significatives pel que fa a l'extensió del mot. Una anàlisi més detallada i qualitativa, que tingués en compte el nombre d'incisos, l'ordre dels mots o el tipus de connectors, segurament revelaria altres diferències verbals.

L'aplicació d'aquestes fórmules a tota mena de textos va permetre elaborar paràmetres estàndard per interpretar la llegibilitat d'un escrit i contrastar-la amb altres textos. Segons aquests paràmetres (Miller, 1969; Richaudeau, 1984), els còmics (*Tintín*), els llibres de lectura i de text d'escola bàsica o la literatura de consum (*Corín Tellado*) són els escrits més llegibles; en l'extrem oposat hi figurarien els articles científics, la literatura d'èlite (Proust) o alguns periòdics (*Le Monde*).

La llegibilitat va gaudir de força acceptació durant els anys cinquanta i seixanta, gràcies als manuals simplificats que astutament van saber difondre els estudiosos. Els llibres de R. Flesch es van convertir en clàssics populars, i alguns organismes oficials nord-americans fins i tot van adoptar-ne els tests de llegibilitat per mesurar la seva documentació. A més a més, el corrent de recerca no s'ha esgotat encara avui i compta amb una prolífica nòmina d'autors i treballs. Henry (1987) fa un recorregut pels treballs més importants apareguts entre 1923 i 1977, i esmenta més de seixanta investigadors i cap a una quarantena de fórmules distintes de llegibilitat, tot per a l'anglès, a més d'altres adaptacions escadusseres per al francès, el castellà o l'alemany.

Però actualment força especialistes, adscrits a d'altres corrents, qüestionen aquesta mena de recerques i, sobretot, les fórmules simples i fàcils per mesurar la llegibilitat. Discuteixen la validesa d'alguns dels criteris utilitzats i argumenten que no es pot reduir la complexitat de cap escrit a una colla de sumes i restes. El mateix Richaudeau, un dels estudiosos més coneguts per al francès, aconsella usar aquests criteris per reflexionar sobre la redacció, però els desqualifica si s'han d'usar com a inspecció rigorosa d'un escrit.

Hi ha més informació a Miller (1969), Martínez Albertos (1974), Richaudeau (1984) i (1992), Henry (1987), Zacharia (1987), Türk i Kirkman (1982), Timbal-Duclaux (1986) i (1989). En català, Coromina (1992) fa un succint resum amb exemples.

EL LLENGUATGE PLANER

Una comunicació transparent és essencial per a un bon govern. Per tant, és responsabilitat de l'escriptura oficial ser intel·ligible —i no confondre la gent ni fer-li la vida difícil amb paraules poc familiars o frases llargues i impenetrables.

ROBERT D. EAGLESON

A partir dels anys 60 i 70, les associacions de consumidors dels EUA van adonar-se que per defensar els seus associats calia comprendre els textos importants que afecten els ciutadans: lleis, normes, assegurances, impresos, contractes, sentències, condicions, garanties, instruccions, etc. Amb l'expansió progressiva de la burocràcia, de la legislació, de la tecnologia, la vida quotidiana s'havia omplert d'escrits imprescindibles que no sempre eren prou entenedors. Pensa, per exemple, en les actuals sentències judicials, els impresos de préstecs, d'assegurances, o fins i tot els estatuts d'organitzacions diverses. És gaire fàcil d'entendre'ls? Aquestes associacions van començar a exigir que tota aquesta documentació s'escrigués amb un estil planer, assequible per a tothom.

L'empenta inicial va quallar en un important moviment de renovació de la redacció en els àmbits públic i laboral, conegut amb el nom de *Moviment del llenguatge planer*. Dos fets rellevants li van donar embranzida definitiva: l'any 1975, el *Citibank* de Nova York va rescirure els seus formularis de préstecs per adaptar-los al nou estil planer, que fou molt agraït pels clients; a l'any 1978 el govern Carter va ordenar que «totes les regulacions més importants es redactessin amb un anglès planer i entenedor per a tots aquells qui les hagin de complir».

De llavors cap ençà, el moviment no ha parat de créixer, sobretot en el món anglosaxó. Organismes públics i privats han seguit l'exemple

dels seus predecessors de reformular els textos. Han nascut centres de Llenguatge Planer que promouen normativa legal sobre comunicació escrita (lleis i recomanacions), investiguen sobre redacció (quins problemes de comprensió tenen els textos, com es poden resoldre...), formen els tècnics de cada disciplina que han de redactar (advocats, jutges, científics...) i, en general, difonen les idees del moviment amb publicacions i jornades informatives.

Dos aspectes socials força rellevants del moviment són l'ètica i l'economia. D'una banda, la comunicació escrita s'ha de relacionar amb l'exercici dels drets i dels deures dels ciutadans i de les ciutadanes. Els organismes administradors, públics o privats, però també els autors individuals, tenen el deure de fer-se entendre, mentre que els administrats tenen el dret de poder comprendre el que necessitin per desenvolupar-se en la societat moderna. Les dificultats en la comunicació creen desconfiança i atempten contra la convivència social.

La democràcia es fonamenta precisament en la facilitat de comunicació entre els ciutadans. Només les persones que tenen accés a la informació de la comunitat poden participar activament en la vida política, cívica o cultural. Els paràgrafs confusos, les frases complicades i les paraules estranyes dificulten la comprensió dels textos, priven les persones del coneixement i, doncs, les inhibeixen dels seus drets i deures democràtics. ¿Qui podrà complir una llei que no s'entén? ¿I qui s'atrevirà a queixar-se o a reclamar alguna cosa, si no són clars els criteris o les vies per fer-ho?

D'altra banda, el llenguatge planer ha demostrat ser rendible econòmicament, perquè estalvia diners i esforços tècnics i humans. Si bé revisar qualsevol documentació genera despeses considerables (especialistes, disseny nou, impressió, paperassa...), els beneficis superen amb escreix la inversió, segons demostra l'experiència. Heus aquí un exemple curiós:

La Comissió Federal de Comunicacions dels EUA va publicar les regulacions per aconseguir llicències d'emissora local de ràdio amb el tradicional llenguatge legal, i va necessitar 5 empleats a temps complet per resoldre els dubtes que demanava el públic. Amb una nova versió de les regulacions amb anglès planer, els 5 empleats van poder dedicar-se a altres tasques. [Eagleson 1990]

Ja en el terreny purament lingüístic, el llenguatge planer ens ofereix diverses novetats: una definició de prosa entenedora, recerca específica sobre les dificultats de comprensió dels textos tècnics i aplicacions concretes per a la millora dels escrits.

Pel que fa al primer punt, un escrit planer i eficaç reuneix les condicions següents:

- Usa un llenguatge (registre, vocabulari) apropiat al lector (necessitats, coneixements) i al document (tema, objectiu). És a dir, s'adapta a cada situació; per exemple: les ponències per a científics inclouen terminologia i dades específiques, que només poden entendre els especialistes, però els manuals de difusió usen un vocabulari més corrent, assequible per a tothom.
- Té un disseny racional que permet trobar la informació important de seguida. Les dades rellevants ocupen les posicions importants de l'escrit, que són les que l'ull veu primer. Que no passi allò tan típic que la lletra petita de peu de pàgina, en les notes, entre parèntesis, és la que tracta del que realment ens afecta!
- Es pot entendre la primera vegada que es llegeix. Malfia't de les relectures! Quan t'has d'aturar sovint perquè no entens una oració, perquè has perdut el fil sintàctic de la prosa, i has de tornar enrera per enfil-la de nou... això és senyal que l'escriptura no funciona! La prosa planera s'ha de copsar a la primera.
- Compleix els requisits legals necessaris.

La recerca sobre les dificultats de comprensió demostra que els dos esculls més importants que hem de superar quan llegim textos difícils són l'estructura sintàctica de la frase, tot sovint excessivament complexa, i l'absència d'un context compartit autor-lector, és a dir, un grau d'abstracció i de generalització molt elevat, que no connecta amb l'entorn immediat del lector. També poden crear dificultats la puntuació, la construcció del paràgraf o la presentació general del text. El denominador comú de tots aquests aspectes és que són poc familiars al lector.

En canvi, el lèxic específic o desconegut no sembla un problema insalvable. Fixem-nos, per exemple, en el fragment següent, extret d'un informe tècnic sobre agronomia, en què es descriu el terreny d'una finca:

El sòl, del mateix tipus a les dues parcel·les, és d'al·livió i molt profund. Malgrat trobar-se la finca a una cota molt més alta que la del Llobregat, que passa ben a prop d'allà, és evident el caràcter d'antiga terrassa fluvial que té, si tenim en compte els nombrosos còdols que hi ha [...] A la primera parcel·la, la rompuda ja ha estat efectuada. Ocupa la part més planera d'una vall i part d'un vessant. A conseqüència dels moviments de terra efectuats, pràcticament tot el terreny està disposat en bancals de pendent nul. [CRIP]

Tot i desconèixer el significat específic de mots com *al·livió*, *terrassa fluvial*, *rompuda* o *bancals de pendent nul*, les oracions curtes i clares permeten seguir la prosa sense problemes i copsar-ne el sentit global. En el cas que en vulguem entendre tots els detalls, haurem de buscar al diccionari les expressions que no entenguem, sense requerir l'ajut de cap especialista. Però, si les dificultats fossin en la sintaxi, en el grau d'abstracció o en la presentació del document, llavors tindríem més dificultats per entendre l'escrit autònomament. ¿Com i on podríem consultar els nostres dubtes?

Pel que fa a les aplicacions pràctiques de la redacció, el llenguatge planer incorpora els criteris de llegibilitat esmentats, tot i que en critica les fórmules, i amplia el camp d'acció a nous aspectes com el paràgraf, la presentació del text o l'adequació al lector. Heus aquí alguns dels consells que proposa:

- Buscar un disseny funcional i clar del document.
- Estructurar els paràgrafs.
- Posar exemples i demostracions amb context explícit.
- Racionalitzar la tipografia: majúscules, cursives, etc.
- Escollir un llenguatge apropiat al lector i al tema.

Tots aquests criteris es concreten en la reformulació planera de l'estil recargolat i retòric, típic de la burocràcia. Fixem-nos en el següent exemple, extret d'un imprès administratiu:

ORIGINAL

Tanmateix, i havent-se informat prèviament a l'interessat de la possibilitat de sol·licitar l'avançament a compte de la pensió que li sigui reconeguda en el seu moment, d'acord amb el que disposa l'article 47 de la Llei 31/1990, de 27 de desembre, l'esmentat funcionari desitja acollir-se a aquest dret, havent omplert i signat el model CPA/2 que s'adjunta.

Per la qual cosa i un cop efectuat el càlcul de previsió d'acord amb les fórmules previstes en el Reial Decret 670/1987 de 30 d'abril, i les circumstàncies concurrents en l'expedient de

PLANER

El funcionari s'acull al dret de sol·licitar una bestreta a compte de la pensió que se li reconegui en el seu moment, d'acord amb l'article 47 de la Llei 31/1990, de 27 de desembre. Per tal d'exercir-lo, ha omplert i signat el model CPA/2 que s'adjunta.

El percentatge que s'apliqui a la bestreta serà del 80 % o superior, d'acord amb les fórmules previstes en el Reial Decret 670/1987 de 30 d'abril i amb la circumstància que l'interessat té 30

l'interessat (30 anys de servei en el mateix Cos) el percentatge a aplicar per l'avançament a compte de la pensió, no es preveu que pugui ser inferior al 80 %. [CRIP]

anys de servei en un mateix cos, segons l'expedient.

El llenguatge planer no pretén desvirtuar els textos tècnics o especialitzats, rescrivint-los amb una prosa corrent o fins i tot «vulgar». En veure reformulacions com l'anterior, se sol criticar que les dues versions difereixen en detalls que poden ser rellevants des d'un punt de vista legal. Per exemple, pot ser diferent dir que *(no) pugui ser inferior al 80 % o serà del 80 % o superior*. És inevitable que una nova versió més planera canviï l'estil, la sintaxi i també el regust i les connotacions de l'original, però això no significa que es puguin entendre coses distintes. La llengua és sempre prou dúctil i mal·leable per expressar qualsevol idea amb mots entenedors.

Per acabar, cal tenir en compte que les implicacions del llenguatge planer arriben força més enllà de l'escriptura. Quan es refà la redacció d'un document com en l'exemple anterior, varien altres coses a més de la sintaxi: canvia la manera de llegir i d'escriure el text; canvien també els hàbits lingüístics de les persones que utilitzen el document; augmenta el grau de comprensió de l'imprès; canvia la filosofia de la comunicació. Al capdavant, el que ens proposa el llenguatge planer és una nova *cultura comunicativa*, una forma més eficaç i democràtica d'entendre la comunicació escrita entre les persones.

Hi ha més informació a Bailey (1990), Eagleson (1990), Wydick (1985), CLIC (1986), Cassany (1992), i a la revista especialitzada *Simply Stated*.

ELS PROCESSOS DE COMPOSICIÓ

Escriure és un procés; l'acte de transformar pensament en lletra implica una seqüència no lineal d'etapes o actes creatius.

JAMES B. GRAY

El procés d'escriure em recorda els preparatius d'una festa. No saps quanta gent convidar, ni quin menú triar, ni quines tovalles posar... Embrutes olles, plats, gots, culleres i cullerots. Vesses l'oli, el trepitges, relisques, vas per terra, deixes anar quatre renecs, maleeixes el dia que se't va acudir la feliç idea de complicar-te l'existència. Finalment, arriben els convidats i tot és net i polit, com si res no hagués passat. Els amics et feliciten per l'àpat i tu deixes anar una frase d'aquelles matadores: «No res, tot plegat mitja hora. Tota la feina l'ha feta el forn...»

[GS]

Els processos de composició de l'escrit són una línia de recerca psico-lingüística i un moviment de renovació de l'ensenyament de la redacció. El seu camp d'acció és el procés de composició o d'escriptura, és a dir, tot el que pensa, fa i escriu un autor des que es planteja produir un text fins que n'acaba la versió definitiva. Ha rebut molta influència de la psicologia cognitiva i la lingüística del text i està provocant canvis importants en la didàctica de l'escrit.

A partir dels anys 70, als EUA, diversos psicòlegs, pedagogs i professors de redacció van començar a fixar-se en el comportament dels escriptors mentre treballen: en les estratègies que utilitzen per compondre el text, en els diversos problemes que es troben i solucionen, i en les diferències que hi ha entre individus. A partir d'aquí van aïllar els diversos subprocessos que intervenien en l'acte d'escriure: buscar idees, organitzar-les, redactar, revisar, formular objectius, etc; i també van elaborar un model teòric general, que progressivament s'ha anat revisant i millorant.

La recerca ha descobert diferències significatives entre el comportament dels aprenents i el dels experts, que semblen relacionar-se amb la mala o bona qualitat dels escrits que fan uns i altres. En síntesi i d'una forma un xic barroera, els experts utilitzen els subprocessos de l'escriptura per desenvolupar l'escrit; busquen, organitzen i desenvolupen idees; redacten, avaluen i revisen la prosa; saben adaptar-se a circumstàncies variades i tenen més consciència del lector. En canvi, els aprenents es limiten a capturar el flux del pensament i a omplir fulls, sense rellegir ni revisar res.

Com que els resultats d'aquestes investigacions ja han estat força difosos entre nosaltres, remeto el lector a Cassany (1987) i (1990) i Camps (1990a) i (1990b). A continuació em limitaré a esmentar quatre implicacions que té aquest camp per a la nostra *cuina*:

- Si la llegibilitat i el llenguatge planer tracten de *com ha de ser l'escrit*, aquesta tercera línia tracta de *com treballa l'escriptor*. Descriu les estratègies cognitives que s'usen per escriure i proposa tècniques i recursos per desenvolupar-les. A títol d'exemple:
 - *Buscar idees*: pluja d'idees, estrella de les preguntes, escriptura lliure o automàtica.
 - *Organitzar idees*: ideogrames, mapes mentals, esquemes.
 - *Redactar*: senyals per llegir, variar la frase, regles d'economia i claredat.
- Fomenta el creixement individual de l'escriptor, més que no pas l'ús de receptes, fórmules o tècniques establertes d'escriptura. És

a dir, no hi ha una única manera d'escriure, sinó que cadascú ha de trobar el seu estil personal de composició.

- Escriure és un procés d'elaboració d'idees, a més d'una tasca lingüística de redacció. L'escriptor ha de saber treballar amb les idees tan bé com amb les paraules.
- Escriure és força més que un mitjà de comunicació: un instrument epistemològic d'aprenentatge. Escrivint s'aprèn i podem usar l'escriptura per entendre millor qualsevol tema.

Els processos de composició han desembocat en un cabal important i renovador de llibres i manuals pràctics sobre escriptura, que presenten les diverses estratègies i tècniques de composició. Els que he tingut en compte per a aquest manual són: Lusser Rico (1983), Booth Olson (1987), Flower (1989), Murray (1990) i White i Arndt (1991).

EL CATALÀ ESCRIT

Qui perd les arrels perd la identitat.

Amb el redreçament democràtic, el català escrit s'emancipa progressivament en els àmbits públics. La llengua havia estat normativitzada i fins i tot disposa d'una important tradició literària al darrer, però havia viscut reclosa a casa i l'havia perseguida la dictadura políticament i social. Per això, quan per fi pot sortir al carrer, ha de fer un esforç important per adaptar-se a les noves necessitats i esdevenir un instrument dúctil i eficaç de comunicació.

Aquesta lluita per modernitzar-se abasta tots els camps i és lenta i constant. Gramàtics i lingüistes debaten a tort i a dret les llacunes normatives, l'estandardització de l'heterogeneïtat o les necessitats terminològiques. Sociolingüistes i polítics discuteixen sobre la salut de l'idioma i el procés de normalització lingüística. En els diversos àmbits socials s'endeuen iniciatives per actualitzar la llengua.

Centrant-nos en el darrer punt, els mitjans de comunicació defineixen les característiques de la llengua pública. Només en l'àmbit escrit, apareixen els llibres d'estil de l'*Avui* (1988), *Diari de Barcelona* (1988) i *El 9 nou* (1991), que aporten molta informació sobre l'estil que ha de tenir una prosa entenedora i eficaç: la contrucció de la frase i del paràgraf, la presentació del text, el registre. En la mateixa línia, el llibre d'estil de «la Caixa» (1991) se centra en l'àmbit financer.

L'àmbit públic ha estat un dels primers a polir el llenguatge administratiu. Destaquen, entre d'altres, Duarte, Alsina i Sibina (1991) o la revista *Llengua i administració*, com també els llibres d'estil de les Universitats Catalanes (el DAU (1991) de la Central, i el de la Politècnica), que estableixen l'estil dels tipus de textos administratius (instàncies, sentències, informes, certificats, etc.). Menció especial mereix el TERMCAT, el centre de terminologia catalana, que elabora el lèxic necessari per a totes les activitats modernes.

L'ensenyament tampoc s'ha quedat enrera. Hem passat de la memorització de regles gramaticals a un plantejament més comunicatiu de l'aprenentatge de l'escrit, reblat amb força amb la implantació de la Reforma Educativa. Entre d'altres, vull destacar els llibres de Coromina (1988) i Macià (1988), que inclouen reflexions i exercicis sobre aspectes diversos de la redacció.

En conjunt, i sense pretendre ser exhaustiu, aquestes iniciatives comparteixen l'objectiu d'aconseguir una escriptura més eficaç, clara, correcta, perquè els ciutadans i les ciutadanes llegeixin i escriguin millor tota mena de textos. Moltes de les obres citades adapten al català, conscientment o no, les recerques sobre llegibilitat, llenguatge planer i, en menys mesura, processos de composició.

Considero important que la nostra tradició d'escriptura aprofiti tot el que tinguin de bo les altres llengües, però que ho adapti a les característiques específiques de la nostra cultura i, sobretot, que no renunciï a les arrels personals. Hem d'evitar el que molts podem presagiar en llegir aquestes suggerents recerques anglòfones sobre redacció: que seguint aquests plantejaments potser acabarem escrivint tots amb un llenguatge simple i pobre, més propi d'una pel·lícula nord-americana que d'un escriptor europeu del segle xx.